

Teadlastele tekitab muret asendushooldusel viibivate laste vaimne tervis

Liis Lumiste

TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni magistrant

Lastekodus kasvavatel lastel võib esineda tõsisemaid vaimseid probleeme, mille põhjustavad suures osas puudujäägid lastekaitstes ja vaimse tervisega tegelevas süsteemis. Nii selgub Eesti ja Soome teadlaste ühisuuringust, mis selgitas välja eri riikide olukorda.

Suurimas vaimse tervise probleemide tekkimise riskirühmas on just need lapsed, kes on ajutiselt või jäädavalt perest eraldatud ning paigutatud asenduskodudesse. Paljud noored, kes elavad haavatavas keskkonnas, lastehoolekande asutuses (lastekodus, varjupaigas), vajavad nii psühhiaatrilist ravi kui ka muid lastekaitse teenuseid.

Peamised murekohad

2011. aastal kannatas kogu maailmas u 38% inimestest (165 miljonit) vaimse tervise probleemide käes. Mis peamine – need numbrid kasvavad ajas. Muret tekitab on see, et pooled vaimse tervise probleemid saavad alguse enne inimese 14-aastaseks saamist.

2011. aastal oli UNICEFi andmetel Euroopas umbes 1,3 miljonit last asendushooldusteenusel, pooled neist lastekodudes või internaatkoolides.

Mitmed uuringud on tõestanud kurba asjaolu, et 80% asendushooldusel olnud noortest on emotsionaalsed või käitumuslikud probleemid, arengust mahajäämus või muud näidustused, mille tõttu nad vajavad vaimse

tervise teenuseid.

Hariduslikud ja tööalased erinevused on ka lapsena kodus kasvanud ja asendushooldusel viibinud täiskasvanuks saanud noorte vahel.

Asendushooldusel viibinud noorte haridustase on teiste eakaaslastega võrreldes madalam – enamasti on kõrgeimaks hariduseks üldkeskharidus ja enamik ei ole kahjuks võimelised kõrgharidust omandama.

Asendushooldusel viibinute sissetulek erineb teiste samaealiste noorte sissetulekust. 2014. aastal teenisid need noored teistest poole vähem ja nende seas oli rohkem töötuid. See teeb neist ka tulevikus palju haavatavama sihtrühma, mis võib vaimse tervise probleeme veelgi süvendada.

Teadlased rõhutavad, et laste heaolu tagamiseks vajab süsteem muutusi. Varasemast enam tuleb rõhku panna vaimse tervise probleemide ennetamisele ja varajasele sekkumisele.

Kogutud andmed ei kajasta Eesti olukorda. Uuringus keskenduti asutushooldusel viibivatele noortele ja pole selge, kas siin mängib rolli ka asendushoolduse vorm. Selguse saamiseks

tuleks uurida ja kõrvutada asendusperedes viibivate noorte olukorda.

Mis aitaks probleeme leevendada?

Kõigi Euroopa kodanike tervis on Euroopa 2020. aasta aruka ja kaasava majanduskasvu üks peamistest eesmärkidest. Poliitilistes ja majanduslikes aruteludes on üha enam fookuses vaimse tervise edendamine. Aina enam mõistetakse, et olukord vajab sekkumist ja muudatusi. Olemasolev süsteem koormab nii majandust, üksikisikuid, peresid kui ka kogu ühiskonda. Tervishoiusüsteemil ei jätku piisavalt ressursse, et toetada noori, kes vajavad korduvat haiglaravi ja teenustele suunamist ning abi ei saa õigel ajal. Uudsete lähenemiste abil tuleks koormust vähendada ja selle kaudu suurendada teenuse efektiivsust.

Vaimse tervise teenuseid võiks teha kättesaadavamaks ka üldhariduskoolides. Abi oleks sihtrühmale suunatud vanemlikest programmidest, mis toetavad lapse vaimset tervist või kogukonna tasandi tugigruppidest, mis koosnevad sarnaste probleemidega noortest endist. Oluline on sekkuda ja leida parim viis, kuidas tegeleda ka lapse esimese lühiajalise

kriisiga. Tuleb läheneda individuaalselt, vajaduse korral laps siiski laps perekonnast ajutiselt eraldada ja seejärel osutada talle intensiivset psühhiaatrilist ning psühholoogilist abi, paralleelselt muude lastekaitse teenustega. Võimalusel tuleks kaasata kohe ka perekond ja alustada pereteraapiat. Oluline on kiire ja mitmetasandiline lähenemine probleemide ennetamiseks ning nendega tegelemiseks.

Eesti ja Soome koostöös tehtud uuringust selgus, et piisavalt ei ole ametlikke ning põhjalikke analüüse, mis selgitaks välja parimad ja toimivamad praktikad. Uurida tuleks asendushoolduse vormi mõju – kas perekodus viibivate noorte olukord erineb suuremates asutustes olevate noorte olukorrast. Piisavalt ei ole ka infot, et teha põhjanevaid väljaütlemisi parimate lahenduste kohta asenduskodus olevate laste vaimse tervise probleemidega tegelemiseks parimal viisil. Teenuste paremaks arendamiseks tuleb koguda rohkem infot mujalt maailmast, ja suur roll on ka teadlaste töö. Uuringuid tuleb teha ka Eestis, et selgitada välja sinne olukord. Võttes aluseks häid praktikaid mujalt maailmast, saame arendada süsteeme, mis toetaksid lastekodus ja kasuperes elavate laste vaimset tervist.

Uuringu täisviide: Mari Lahti, Merle Linno, Janika Pael, Margit Lenk-Adusoo, Eeva Timonen-Kallio (2018). Mental Health Care Interventions in Child

Welfare: Integrative Review of Evidence-Based Literature. Issues in Mental Health Nursing, 39:9, 746–756, DOI: 10.1080/01612840.2018.1479902.